

Özel Gereksinimli Olan ve Olmayan Çocuklarda Yürütücü İşlevleri, Sosyal Becerileri ve Ebeveyn Davranışlarının Karşılaştırılması: Kesitsel Bir Çalışma

Comparison of Executive Functions, Social Skills and Parental Behaviors in Children with and Without Special Needs: Cross-Sectional Study

 Gökçen AKYÜREK^a, Büşra SİPAHİ^a

^aHacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ergoterapi Bölümü, Ankara, Türkiye

ÖZET Amaç: Yürütücü işlevler ve sosyal beceriler, hem özel gereksinimli hem de tipik gelişim gösteren çocuklar için gelişimin oldukça önemli parçalarıdır. Ebeveyn davranışları, bir çocuğun gelişiminde büyük bir rol oynar. Bu araştırmanın amacı, özel gereksinimli olan ve olmayan çocukların yürütücü işlevleri, sosyal becerileri ve ebeveyn davranışlarını karşılaştırmak ve bu beceriler ile davranışların ilişkilerini incelemektir. **Gereç ve Yöntemler:** Araştırmanın evrenini, 7-12 yaş arası özel gereksinimli ve tipik gelişim gösteren çocuğa sahip ebeveynler oluşturdu. Kartopu örnekleme yöntemi ile seçilen 159 ebeveyn araştırmanın örneklemini oluşturdu. Veri toplama aracı olarak; sosyodemografik bilgi formu, Sosyal Becerileri Değerlendirme Ölçeği, Çocukluk Dönemi Yönetici İşlev Envanteri ve Alabama Ebeveyn Davranışları Ölçeği kullanıldı. **Bulgular:** Özel gereksinimli çocukların yaş ortalaması 8,89±1,50 yıl olup, %26,8'i kız çocuğuydu. Tipik gelişen çocukların yaş ortalaması 8,27±1,35 yıl olup, %51,5'i kız çocuğuydu. Yürütücü işlevler, sosyal beceriler ve ebeveyn davranışları açısından gruplar arasında tipik gelişim gösteren çocuklar lehine anlamlı fark bulundu (sırasıyla $z=-7,354$, $p<0,001$; $z=-2,306$, $p=0,021$; $z=-2,636$, $p=0,008$). Ayrıca hem özel gereksinimli hem de tipik gelişim gösteren çocuklarda benzer şekilde ebeveyn davranışları ile çocuğun sosyal becerileri arasında (sırasıyla $r=0,468$, $p<0,001$; $r=0,457$, $p<0,001$) pozitif yönde bir ilişki var iken, ebeveyn davranışları ile yürütücü işlevler arasında 2 grup için de bir ilişki bulunamamıştır ($p>0,05$). **Sonuç:** Yürütücü işlevler, sosyal beceriler ve ebeveyn davranışları açısından, özel gereksinimli çocuklar tipik gelişim gösteren akranlarına nazaran dezavantajlıdır. Ayrıca ebeveyn ilgisi özel gereksinimli çocuklar için konuşma becerileri açısından, tipik gelişim gösteren çocuklar için ise sosyal beceriler açısından önemlidir. Buna göre alanda çalışan terapistlerin, terapi programlarına bütüncül bir bakış açısı ile ebeveynlerin davranışlarını gözlemleyerek, terapilere buna yönelik müdahaleleri de eklemesi önerilmektedir.

ABSTRACT Objective: Executive functions and social skills are very important parts of development for children with both special needs and typical development. Parental behavior plays a huge role in a child's development. The aim of this study was to compare the executive functions, social skills and parental behaviors of children with and without special needs and to examine the relationships between these skills and behaviors. **Material and Methods:** The population of the study consisted of parents with children with special needs and typical development between the ages of 7-12. 159 parents selected by snowball sampling method formed the sample of the study. Sociodemographic information form, Social Skills Assessment Scale, Childhood Executive Function Inventory, and Alabama Parental Behaviors Scale were used as data collection tools. **Results:** The mean age of the children with special needs was 8.89±1.50 years and 26.8% were girls. The mean age of the typically developing children was 8.27±1.35 years and 51.5% were girls. A significant difference was found between the groups in terms of executive functions, social skills and parental behaviors in favor of children with typical development (respectively, $z=-7.354$, $p<0.001$; $z=-2.306$, $p=0.021$; $z=-2.636$, $p=0.008$). In addition, while there is a positive correlation between parental behaviors and the child's social skills (respectively, $r=0.468$, $p<0.001$; $r=0.457$, $p<0.001$) in both special needs and typically developing children, there is a positive correlation between parental behaviors and executive functions. No relationship was found for either group ($p>0.05$). **Conclusion:** In terms of executive functions, social skills and parental behaviors, children with special needs are at a disadvantage compared to their typically developing peers. In addition, parental attention is important in terms of speaking skills for children with special needs and social skills for children with typical development. Accordingly, it is recommended that therapists working in the field should observe the behaviors of parents with a holistic perspective and add interventions for this to the therapy programs.

Anahtar Kelimeler: Yürütücü işlevler; sosyal beceriler; ebeveyn davranışı; özel gereksinimli

Keywords: Executive functions; social skills; parental behavior; special needs

Correspondence: Büşra SİPAHİ

Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ergoterapi Bölümü, Ankara, Türkiye

E-mail: busraasipahi@gmail.com

Peer review under responsibility of Türkiye Klinikleri Journal of Health Sciences.

Received: 07 Oct 2021

Received in revised form: 27 Dec 2021

Accepted: 14 Jan 2022

Available online: 21 Jan 2022

2536-4391 / Copyright © 2022 by Türkiye Klinikleri. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün yayımladığı, Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'ne göre özel eğitime ihtiyaç duyan özel gereksinimli çocuk; "Bireysel ve gelişim özellikleri bakımından eğitim yeterlilikleri açısından yaşatlarından anlamlı seviyede farklılık gösteren birey" olarak tanımlanmaktadır.¹

Çocukların gelişim alanları; temelde fiziksel, bilişsel, duygusal, dil ve sosyal gelişim olarak sınıflandırılmaktadır. Çocuğun dünyayı kavraması ve öğrenmesinde görevli olan zihinsel fonksiyonlardaki gelişim süreci, bilişsel gelişim olarak ifade edilmektedir. Bilişsel gelişim; doğumdan itibaren başlayan ve erişkinliğe kadar devam eden bir süreç olup, düşünme fonksiyonlarının daha etkili hâle gelme sürecidir. Yürütücü işlevler; hedefe yönelik sürmekte olan davranışlar ve karmaşık süreçleri kontrol eden yüksek seviyedeki bilişsel beceriler olarak tanımlanmaktadır.^{2,3} Plan yapabilmek, belirli görevleri organize edebilmek, kontrollü baskılamak, bilişsel esneklik ve problem çözebilme becerileri, yürütücü işlevlerin kapsadığı birtakım becerilerdir.⁴ Sosyal beceriler ise grup çalışmalarına katılma, problem çözme, çevresindeki kişilerle iletişim kurma, empati duygusu ve konuşup anlaşma gibi kişinin toplum içerisinde kurduğu etkileşimleri geliştiren becerilerdir.⁵ Farklı bir bakış açısıyla, sosyal beceri; toplum içindeki ilişkilerde kişinin, kendisinin ve çevresindekilerin duygularını, düşüncelerini ve davranışlarını anlayıp kavrayabilmesi ve uygun davranışı ortaya koyabilmesidir.⁶ Bu bağlamda, sosyal ve bilişsel becerilerin birbiri için önemi büyüktür ve her 2 gelişim alanı da çocuğun büyüme ve gelişme sürecinde önemlidir. Yürütücü işlevler ve sosyal beceri gelişimi, tüm çocukların yaşamında aynı derecede öneme sahiptir.

Özel gereksinimli olarak tanımlanan çocuklar, günlük yaşamda sosyal, duygusal ve davranışsal problemler yaşamaktadırlar. İletişim becerilerinin zayıf olması ve bulunduğu ortamlarda kendilerinden beklenen davranışları sergileyememelerinden dolayı akranları ile çeşitli problemler yaşayabilmektedirler.⁷ Özel gereksinimli bireylerin de tipik gelişim gösteren bireyler gibi sosyal becerileri ilk edindikleri yer aileleridir.⁸ Ebeveynlerin tavır ve davranışları ile çocuğun duygusal ve sosyal becerilerinin etkileşim içinde olduğu ortaya konulmuştur.⁹ Sosyal becerileri etkileyen değişkenlerin

arasında; cinsiyet, bağlanmanın türü, sosyal yetkinlik ve ebeveynlerin çocuğuyla ilişkileri bulunmaktadır.¹⁰ Özel gereksinimli bir çocuğa sahip olmak; ebeveyn rollerinde ve içyapısında, ebeveynlerin özel ve sosyal yaşantılarında belirgin birtakım değişikliklere sebep olmaktadır.¹¹ Ayrıca özel gereksinimli çocuğa sahip aileler, rollerinde karışıklıklar yaşayabilmektedirler.¹² Çocuğun özel gereksinimli bir birey olması hâlinde ebeveynlerin tutumlarının da değiştiği ve bunun çocukların sergilediği davranışlar ile anlamlı bir ilişkisi olduğu ortaya konulmuştur.¹³

Ebeveyn-çocuk ilişkisinin birincil öneme sahip olduğu dönem, erken çocukluk dönemidir; aynı zamanda bu zaman aralığı, yürütücü işlevlerin gelişimi bakımından kritiktir. Bu dönem, çevresel deneyimlerin, çocuğun gelişimini etkilediği bir dönemdir. Yürütücü işlev becerileri ve ebeveyn davranışları üzerine yapılan bir çalışmada; annenin desteği, yönlendirmesi ve davranışlarının, çocuğun yürütücü işlevlerde daha yüksek seviyede beceri göstermesinde etkili olduğunu ortaya koymuştur.¹⁴ Literatürde görüldüğü üzere, hem tipik gelişim gösteren hem de özel gereksinimli çocukların çocukluk dönemindeki beceri gelişimleri ile ebeveyn davranışının ilişkisi açık şekilde gösterilmiştir. Ancak 2 grubu aynı anda karşılaştıran bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu araştırma ile hem 2 gruptaki çocukların yürütücü işlevler, sosyal becerileri ve ebeveyn davranışları karşılaştırılacak hem de 2 gruptaki çocukların sosyal beceri ve yürütücü işlevleri ile ebeveyn davranışları arasındaki ilişki belirlenerek, bu grup ile çalışan tüm sağlık profesyonellerinin yaklaşımlarına yol gösterici olacağı düşünülmektedir. Bu nedenle bu çalışmanın amacı, özel gereksinimli olan ve olmayan çocuklarda yürütücü işlevler, sosyal beceriler ve ebeveyn davranışlarını karşılaştırmak ve yürütücü işlevler ve sosyal beceriler ile ebeveyn davranışları arasındaki ilişkileri incelemektir. Çalışmanın hipotezleri aşağıdaki gibidir:

1. H0: Yürütücü işlev, sosyal beceri ve ebeveyn davranışları açısından tipik gelişim gösteren çocuklar ile özel gereksinimli çocuklar arasında fark yoktur.

H1: Yürütücü işlev, sosyal beceri ve ebeveyn davranışları açısından tipik gelişim gösteren çocuklar ile özel gereksinimli çocuklar arasında fark vardır.

2. H0: Özel gereksinimli olan çocuklarda, yürütücü işlevler ve sosyal beceriler ile ebeveyn davranışları arasında ilişki yoktur.

H1: Özel gereksinimli olan çocuklarda, yürütücü işlevler ve sosyal beceriler ile ebeveyn davranışları arasında ilişki vardır.

3. H0: Tipik gelişim gösteren çocuklarda, yürütücü işlevler ve sosyal beceriler ile ebeveyn davranışları arasında ilişki yoktur.

H1: Tipik gelişim gösteren çocuklarda, yürütücü işlevler ve sosyal beceriler ile ebeveyn davranışları arasında ilişki vardır.

GEREÇ VE YÖNTEMLER

ARAŞTIRMA TASARIMI VE ÖRNEKLEM

Kesitsel, tanımlayıcı araştırma türündeki bu araştırma için Hacettepe Üniversitesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulundan (16 Mart 2021 tarih ve 16969557-580 sayılı 2021/06-08 no.lu karar numarası) onay alındı. Çalışma, Helsinki Deklarasyonu Prensipleri'ne uygun olarak yapıldı. Bu araştırmanın örneklem büyüklüğünü belirlemek için güç analizi yapıldı. Bu çalışmada örneklem boyutu "G*Power-3.1.9.2 (Universität Kiel, Germany)" programı kullanılarak, %95 güven düzeyinde örneklem büyüklüğü hesaplandı. Analiz sonucunda $\alpha=0,05$, standardize etki büyüklüğü daha önce bu alanda yapılan bir çalışma olmaması ve uzman görüşleri nedeniyle Cohen (1988) etki büyüklüğü 0,50 (orta dereceli) olarak alındığında ve 0,80 teorik güç ile minimum örneklem hacmi 128 olarak hesaplandı.¹⁵ Araştırmanın dâhil etme kriterleri; 7-12 yaş arası nörogelişimsel bozukluklardan otizm spektrum bozukluğu, özgül öğrenme güçlüğü, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu, Down sendromu tanılı ve tipik gelişim gösteren çocuğa sahip olma ve çalışmaya katılmaya gönüllü olmadır. Araştırmanın dışlama kriteri ise ölçekleri doldurmaya engel teşkil edecek bir bilişsel veya eğitsel problemi olmadır.

Bu araştırmanın katılımcılarına ulaşmak için çalışmanın kriterlerinden bahseden bir ilan, sosyal medya yolu ile yayımlandı. Bu ilana cevap veren bireyler ile çevrim içi ön görüşme gerçekleştirilerek, çalışma hakkında detaylı bilgilendirilme yapıldı ve katılım kriterlerine uygun olanlara onam formu işa-

retlemesi yaptırılarak gönüllü ebeveynler kartopu örneklem yöntem ile çalışmaya dâhil edildi. Buna göre araştırmanın süresi içerisinde 163 birey ile görüşme yapıldı, bunlardan 4'ü çalışmanın kriterlerine uygun olmadığı için (yaş nedeni ile 3 kişi, tanı nedeni ile 1 kişi) geriye kalan 159 kişi ile araştırma tamamlandı. Yüz elli dokuz kişinin 56'sı özel gereksinimli ve 103'ü ise tipik gelişim gösteren çocuklara sahip ebeveynler idi. Bu araştırmanın veri toplama araçları, araştırmacılar tarafından hazırlanan sosyodemografik bilgi formu ile Sosyal Becerileri Değerlendirme Ölçeği (SBDÖ), Çocukluk Dönemi Yönetici İşlev Envanteri ve Alabama Ebeveyn Davranışları Ölçeği idi.

VERİLERİN TOPLANMASI

Sosyodemografik Bilgi Formu: Araştırmacılar tarafından geliştirilen bu form, çocuklar ve ebeveynlerinin özelliklerini (cinsiyet, yaş, sınıf, kardeş sayısı, anne-babanın birlikte veya ayrı olması, eğitim düzeyi, çocuğun tanısı, kullandığı ilaçlar, kronik hastalıkları vb.) içeren sorulardan oluşmaktadır.

SBDÖ: Akçamete ve Avcıoğlu tarafından geliştirilmiş olan "SBDÖ (7-12 yaş)", çocukların sosyal iletişimlerini artırmak, yetersizliklerini belirlemek ve geliştirmek adına ülkemize uygun geliştirilmiş bir ölçme aracıdır. SBDÖ, Likert tipi bir ölçektir. Yedi-12 yaş çocukların sosyal becerilerini kapsayan 5'li derecelendirme sistemi ile oluşturulmuştur. Ölçekte, beceriler 12 alt başlık altında toplanarak 69 madde yer almaktadır. Ölçeğin alt başlıkları genel olarak; sosyal beceriler, iletişim ve konuşma becerileri, grup becerileri, duygusal beceriler, kendini kontrol becerileri ve yönerge verebilme becerileri gibi birtakım becerilere yöneliktir. Öte yandan, saldırganlıkla başa çıkabilme, sonuçları kabullenme ve bilişsel beceri alanlarına yönelik alt başlıklar da yer almaktadır. Maddelere verilen yanıtlar "her zaman yapar" ile "hiçbir zaman yapmaz" arasında derecelendirilmektedir. "Her zaman yapar" cevabı 5 puan, "hiçbir zaman yapmaz" cevabı ise 1 puan olarak hesaplanmaktadır. Puanlama sonucunda ölçekten hesaplanacak en az puan 69, en fazla puan 345'tir. Çocukların ölçekten aldığı toplam puanların düşük olması sosyal becerilerinin zayıf, yüksek olması ise sosyal becerilerinin iyi olduğunu ortaya koymaktadır. Ölçeğin geliştirildiği çalışmada, bütünün 0,98, alt boyutlarının

ise 0,70-0,95 arasında iç tutarlılık katsayıları gösterdiği belirtilmiştir.¹⁶

Çocukluk Dönemi Yönetici İşlev Envanteri Ebeveyn/Öğretmen Formu: Orijinal adı “Childhood Executive Functioning Inventory” olan ölçek, 2008 yılında Thorell ve Nyberg tarafından yürütücü işlev fonksiyonlarını ölçmek amacıyla geliştirilmiştir ve 2010 yılında Kayhan tarafından Türkçeye uyarlama çalışması yapılmıştır.¹⁷ Ölçek, 26 soruya sahiptir ve 4-12 yaş arası çocuklara uygulanabilmektedir. Soruları, çocuğun ebeveyni veya öğretmeni cevaplandırmaktadır. Her maddede yer verilen ifade, çocuğa uygunluk düzeyine göre 1’den 5’e kadar puanlanmaktadır. Bu ölçekten alınan puan yükseldikçe çocuğun yürütücü işlevlerinin zayıf olduğu ortaya çıkmaktadır, dolayısıyla alınan puan azaldıkça yürütücü işlevlerinin daha yüksek olduğu ortaya çıkmaktadır. Faktör analizi istatistiklerine göre 2 faktörlü yapının verilere en iyi uyumu sağladığı tespit edilmiştir: 1) Çalışma belleği ve 2) Ketleyici kontrol. Ek olarak, ebeveyn formu için 2 faktör arasındaki korelasyon 0,65 olarak bulunurken öğretmen formu için ise 2 faktör arasındaki korelasyon 0,69 olarak bulunmuştur.¹⁸

Alabama Ebeveyn Davranışları Ölçeği: Frick tarafından geliştirilen; Çekiç ve ark. tarafından Türkçeye uyarlanan ölçek, ebeveynlerin çocuklarına karşı sergiledikleri davranışları ölçmektedir. Ebeveyn Davranışları Ölçeği’nde toplam 42 madde yer almaktadır. Ölçeğin 35 maddesi, ebeveyn davranışlarını 5 farklı alt boyutta değerlendirmektedir. Ölçeğin maddelerinden belirlenen iç tutarlılık katsayıları 0,46-0,77 arasında değişmektedir. “Çocukla ilgilenme: 0,77”, “Zayıf ebeveyn takibi: 0,65”, “Olumlu ebeveynlik: 0,68”, “Tutarsız ceza: 0,46” ve “Dayakla cezalandırma: 0,70”dir. Yapılan geçerlilik analizi sonucunda, faktörleşmeye uygun olduğu tespit edilmiştir.¹⁹

İSTATİSTİKSEL ANALİZ

Verilerin istatistiksel analizleri bilgisayar ortamında IBM SPSS Statistics for Windows, v.25 (IBM Corp., Armonk, NY, USA) programında yapılmıştır. Verilerin analizinde; tanımlayıcı istatistiksel ölçütler kullanılmıştır. Değişkenlerin homojen dağılım durumu Shapiro Wilk testi ile analiz edilmiştir. Kategorik de-

ğişkenler arasındaki ilişkinin test edilmesinde, örneklem boyutu varsayımı karşılanmadığı için Fisher exact testi uygulandı. Değişkenlerin homojen dağılmaması nedeniyle grup karşılaştırma analizleri Mann-Whitney U testi kullanılarak yapıldı. Değişkenlerin ilişkisinin analizinde ise Spearman korelasyonu kullanıldı. Buna göre $r=0,99-0,80$ arasında çok yüksek korelasyon, $r=0,79-0,60$ arasında yüksek düzey korelasyon; $r=0,59-0,40$ arasında orta korelasyon, $r=0,39-0,20$ arasında düşük korelasyon olduğu varsayılır.²⁰ İstatistiksel anlamlılık $p<0,05$ olarak kabul edildi.

BULGULAR

Birinci gruba dâhil edilen özel gereksinimli çocukların yaş ortalaması $8,89\pm 1,50$ yıl (7-12 yaş) olup; %26,8’i kız, %73,2’si erkekti. İkinci gruba (kontrol grubuna) dâhil edilen çocukların yaş ortalaması $8,27\pm 1,35$ yıl (7-12 yaş) olup; %51,5’i kız, %48,5’i erkekti. İki grup arasında cinsiyet, anne-babanın birlikte olması durumu, baskın el, ilaç kullanımı durumları karşılaştırıldı ve grupların cinsiyet dağılımı ve ilaç kullanımı haricindeki özellikler bakımından homojen olduğu görüldü ($p>0,05$). Özel gereksinimli çocukların olduğu Grup 1’deki tanı dağılımları; %33,9 otizm, %35,7 özgül öğrenme güçlüğü, %26,8 dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu ve %3,6 Down sendromu olarak bulundu (Tablo 1).

Tablo 2’de, gruplar arasında yürütücü işlevler bakımından anlamlı fark bulundu ($z=-7,354$, $p<0,001$). Ayrıca 2 grup arasında SBDÖ’nün toplam puanı ve ilişkiyi başlatma, ilişki sürdürme, grupla iş yapma, yönerge verme ve bilişsel beceriler alt boyutları açısından gruplar arasında anlamlı fark bulundu (sırasıyla; $z=-2,306$, $p<0,05$; $z=-4,228$, $p<0,001$; $z=-2,583$, $p<0,05$; $z=-5,405$, $p<0,001$; $z=-2,923$, $p<0,05$; $z=-2,284$, $p<0,05$). SBDÖ’nün temel sosyal beceriler, temel konuşma becerileri, ileri konuşma becerileri, duygusal beceriler, kendini kontrol etme, saldırgan davranışlarla başa çıkma ve sonuçları kabul etme becerileri açısından gruplar arasında anlamlı bir fark yoktu (sırasıyla $z=-0,621$, $p>0,05$; $z=-0,255$, $p>0,05$; $z=-1,602$, $p>0,05$; $z=-1,770$, $p>0,05$; $z=-1,439$, $p>0,05$; $-1,860$, $p>0,05$; $z=1,229$, $p>0,05$). Ebeveyn davranışlarını ölçen Alabama Ebeveyn Davranışları Ölçeği’nin toplam puanı

TABLO 1: Katılımcıların demografik ve tanı bilgileri.

		Grup 1: Özel gereksinimli çocuklar (n=56)		Grup 2: Kontrol grubu (n=103)		p değeri
		n	(%)	n	(%)	
Cinsiyet	Kız	15	26,8	53	51,5	0,003*
	Erkek	41	73,2	50	48,5	
Anne baba birlikte mi?	Birlikte	54	96,4	94	91,3	0,331
	Ayrı	2	3,6	9	8,7	
Baskın el	Sağ	44	78,6	92	89,3	0,066
	Sol	12	21,4	11	10,7	
İlaç kullanımı	Var	47	83,9	97	94,2	0,035*
	Yok	9	16,1	6	5,8	
Tanı	Otizm	19	33,9			
	Özgül öğrenme güçlüğü	20	35,7			
	Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu	15	26,8			
	Down sendromu	2	3,6			

*p<0,05.

TABLO 2: Grupların yürütücü işlevler, sosyal beceriler ve ebeveyn davranışları açısından karşılaştırılması.

	Grup 1: Özel gereksinimli çocuklar (n=56)		Grup 2: Kontrol grubu (n=103)		p değeri	Z
	Medyan (iqr)	Minimum-maksimum	Medyan (iqr)	Minimum-maksimum		
Yaş	8 (2)	7-12	8 (2)	7-12	0,007*	-2,702
Yürütücü işlevler	83 (34,3)	28-125	50 (24)	27-96	<0,001**	-7,354
Sosyal beceriler (toplam puan)	245 (114,5)	127-325	257 (71)	106-336	0,021*	-2,306
Temel sosyal beceriler	49 (14,8)	28-62	50 (12)	22-65	0,535	-0,621
Temel konuşma becerileri	13 (6)	4-20	14 (7)	0-20	0,798	-0,255
İleri konuşma becerileri	15 (9,5)	5-25	16 (6)	6-25	0,109	-1,602
İlişkiyi başlatma becerisi	14 (6)	8-25	19 (8)	7-25	<0,001**	-4,228
İlişkiyi sürdürme becerileri	22 (13,5)	9-30	24 (11)	11-30	0,010*	-2,583
Grupla iş yapma becerileri	26 (18,8)	7-35	32 (9)	11-35	<0,001**	-5,405
Duygusal beceriler	23 (14)	6-30	23 (10)	8-30	0,077	-1,770
Kendini kontrol etme becerileri	22 (12,5)	7-30	22 (11)	9-30	0,150	-1,439
Saldırgan davranışlarla başa çıkma becerileri	12,5 (6,8)	6-19	14 (5)	5-20	0,063	-1,860
Sonuçları kabul etme becerileri	10 (6)	3-15	9 (5)	3-15	0,219	-1,229
Yönerge verme becerileri	15,5 (9)	5-20	17 (7)	4-20	0,003*	-2,923
Bilişsel beceriler	18 (10)	6-30	19 (9)	7-30	0,022*	-2,284
Ebeveyn davranışı (toplam puan)	112 (12,8)	98-131	118 (13)	95-159	0,008*	-2,636
Çocukla ilgilenme	46 (6,8)	31-50	44 (6)	25-50	0,045*	-2,006
Olumlu ebeveynlik	28 (2)	23-30	28 (3)	15-30	0,519	-0,645
Zayıf ebeveyn takibi	10 (2)	10-19	12 (6)	10-37	0,002*	-3,104
Tutarsız disiplin	13 (7,8)	6-23	14 (6)	6-25	0,044*	-2,017
Dayakla cezalandırma	3 (0,8)	3-6	3 (1)	3-10	0,011*	-2,555

*p<0,05; **p<0,001.

ile çocukla ilgilenme, zayıf ebeveyn takibi, tutarsız disiplin, dayakla cezalandırma alt ölçekleri açısından gruplar arasında anlamlı fark bulundu (sırasıyla

z=-2,636, p<0,05; z=-2,006, p<0,05; z=-3,104, p<0,05; z=-2,017, p<0,05; z=-2,55, p<0,05) (Tablo 2).

TABLO 3: İki grubun tüm alanlarda korelasyon sonuçları.

	Özel gereksinimli çocuklar n=58					Tipik gelişim gösteren çocuklar n=103						
	r/p değeri	r/p değeri	r/p değeri	r/p değeri	r/p değeri	r/p değeri	r/p değeri	r/p değeri	r/p değeri	r/p değeri		
	Ebeveyn davranışı (toplam puan)	Çocukla ilgilenme	Olumlu ebeveynlik	Zayıf ebeveyn takibi	Tutsuz disiplin	Dayakla cezalandırma	Ebeveyn davranışı (toplam puan)	Çocukla ilgilenme	Olumlu ebeveynlik	Zayıf ebeveyn takibi	Tutsuz disiplin	Dayakla cezalandırma
Yürütücü işlevler	-0,160/0,239	-0,004/0,976	0,174/0,201	-0,181/0,181	-0,032/0,817	-0,025/0,857	0,300/0,002	-0,089/0,373	0,030/0,761	0,252/0,010	0,197/0,046	0,304/0,002
Sosyal beceriler (toplam puan)	0,190/0,161	0,468**/0,000	0,055/0,685	-0,049/0,719	-0,155/0,253	-0,084/0,539	0,092/0,355	0,457**/0,000	0,333/0,001	-0,237/0,016	0,013/0,895	-0,161/0,103
Temel sosyal beceriler	0,025/0,855	0,231/0,087	0,020/0,882	-0,163/0,230	-0,083/0,544	-0,096/0,480	0,115/0,246	0,438**/0,000	0,338**/0,000	-0,266**/0,007	0,090/0,364	-0,129/0,193
Temel konuşma becerileri	0,194/0,152	0,571**/0,000	0,084/0,540	-0,091/0,503	-0,120/0,380	-0,089/0,515	0,111/0,264	0,277/0,005	0,187/0,058	-0,124/0,212	0,086/0,388	0,092/0,357
İleri konuşma becerileri	0,347**/0,009	0,423**/0,001	0,088/0,517	-0,089/0,513	0,183/0,178	-0,148/0,276	0,110/0,288	0,245**/0,013	0,203**/0,040	-0,067/0,503	0,160/0,107	-0,109/0,274
İlişkili başlatma becerisi	0,208/0,123	0,128/0,346	0,080/0,557	0,075/0,581	-0,016/0,906	-0,127/0,352	-0,020/0,838	0,242**/0,014	0,209**/0,034	-0,165/0,097	0,004/0,972	-0,091/0,360
İlişkili sürdürme becerileri	0,098/0,470	0,229/0,089	0,071/0,601	0,048/0,725	-0,125/0,359	-0,115/0,400	0,011/0,914	0,244**/0,013	0,248**/0,012	-0,155/0,118	0,004/0,972	-0,121/0,222
Grupla iş yapma becerileri	0,198/0,144	0,514**/0,000	0,014/0,917	0,016/0,906	-0,189/0,163	-0,014/0,916	-0,035/0,724	0,425**/0,000	0,211**/0,032	-0,282**/0,004	-0,118/0,233	-0,275**/0,005
Duyusal beceriler	0,134/0,325	0,571**/0,000	0,066/0,631	-0,258/0,055	-0,197/0,145	-0,113/0,408	0,176/0,075	0,334**/0,001	0,265**/0,007	-0,064/0,521	0,074/0,458	-0,040/0,690
Kendini kontrol etme becerileri	0,049/0,718	0,365**/0,006	0,028/0,835	-0,009/0,947	-0,338**/0,011	-0,029/0,830	0,043/0,663	0,325**/0,001	0,270**/0,006	-0,190/0,054	0,020/0,842	-0,126/0,204
Saldırgan davranışlarda başa çıkma becerileri	0,335**/0,012	0,408**/0,002	0,063/0,646	-0,028/0,837	0,046/0,736	-0,005/0,971	0,048/0,629	0,367**/0,000	0,162/0,102	-0,175/0,076	-0,081/0,416	-0,186/0,061
Sonuçları kabul etme becerileri	0,077/0,574	0,246/0,067	0,002/0,988	0,082/0,550	-0,286**/0,033	-0,019/0,892	0,073/0,465	0,347**/0,000	0,249**/0,011	-0,199**/0,044	-0,071/0,474	-0,120/0,227
Yönerge verme becerileri	0,101/0,460	0,494**/0,000	0,101/0,457	-0,036/0,795	-0,247/0,066	-0,217/0,108	0,098/0,323	0,342**/0,000	0,266**/0,007	-0,187/0,058	-0,002/0,987	-0,105/0,290
Bilişsel beceriler	0,238/0,077	0,393**/0,003	-0,028/0,836	0,125/0,359	-0,107/0,431	0,125/0,359	0,066/0,507	0,364**/0,000	0,225**/0,022	-0,148/0,137	-0,091/0,361	-0,173/0,081

*p<0,05; **p<0,001

Tablo 3'te özel gereksinimli çocukların Ebeveyn Davranışı Ölçeği'nin alt boyutlarından, çocukla ilgilenme ile Sosyal Beceriler Ölçeği'nin toplam puanı, temel konuşma becerileri, ileri konuşma becerileri, grupla iş yapma becerileri, duygusal beceriler, kendini kontrol etme becerileri, saldırgan davranışlarla başa çıkma becerileri, yönerge verme becerileri ve bilişsel beceriler alt boyutları arasında pozitif yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişki bulundu (sırasıyla $r=0,468$, $p<0,001$; $r=0,571$, $p<0,001$; $r=0,423$, $p=0,001$; $r=0,514$, $p<0,001$; $r=0,571$, $p<0,001$; $r=0,365$, $p<0,005$; $r=0,408$, $p<0,005$; $r=0,494$, $p<0,001$; $r=0,393$, $p<0,005$). Tipik gelişim gösteren çocuklarda ise Ebeveyn Davranışı Ölçeği'nin çocukla ilgilenme alt parametresi ile Sosyal Beceri Ölçeği'nin toplam puanı; temel sosyal beceriler, grupla iş yapma becerileri, duygusal beceriler, kendini kontrol etme becerileri, saldırgan davranışlarla başa çıkma becerileri, sonuçları kabul etme becerileri, yönerge verme becerileri ve bilişsel beceriler arasında pozitif yönde orta-düşük düzeyde anlamlı bir ilişki bulundu (sırasıyla $r=0,457$, $p<0,001$; $r=0,438$, $p<0,001$; $r=0,425$, $p<0,001$; $r=0,334$, $p=0,001$; $r=0,325$, $p=0,001$; $r=0,367$, $p<0,001$; $r=0,347$, $p<0,001$; $r=0,342$, $p<0,001$; $r=0,364$, $p<0,001$).

Özel gereksinimli ve tipik gelişim gösteren her iki grup için de Sosyal Beceriler ile Ebeveyn Davranışları Ölçeği'nin çocukla ilgilenme alt boyutunun arasındaki ilişkide çeşitli benzerlikler görülmektedir. Gruplar arası farklara bakıldığında, özel gereksinimli çocuklarda ilişkili olup, tipik gelişim gösteren çocuklarda ilişkili olmayan sosyal beceriler ile ilgili alt parametreler; temel ve ileri konuşma becerileri iken (sırasıyla $r=0,571$, $p<0,001$; $r=0,423$, $p=0,001$) tipik gelişim gösteren çocuklarda ilişkili olup, özel gereksinimli çocuklarda ilişkili olmayan alt parametreler ise temel sosyal beceriler ve sonuçları kabul etme becerileridir (sırasıyla $r=0,438$, $p<0,001$; $r=0,347$, $p<0,001$).

Özel gereksinimli çocuklarda Ebeveyn Davranış Ölçeği toplam puanı ile Sosyal Beceri Ölçeği'nin ileri konuşma becerileri ve saldır-

gan davranışlarla başa çıkma becerileri alt parametreleri arasında pozitif yönde orta-düşük düzeyde anlamlı bir ilişki bulundu (sırasıyla $r=0,347$, $p<0,05$; $r=0,335$, $p<0,05$). Tipik gelişim gösteren çocuklarda ise bu alanda hiçbir ilişki bulunmadı ($p>0,05$).

Ayrıca özel gereksinimli çocuklarda Ebeveyn Davranış Ölçeği'nin tutarsız disiplin alt parametresi ile Sosyal Beceriler Ölçeği'nin alt parametrelerinden kendini kontrol etme becerileri arasında negatif yönde orta-düşük düzeyde anlamlı bir ilişki bulundu ($r=-0,338$, $p<0,05$). Tipik gelişim gösteren çocuklarda ise bu alt parametre ile ilgili bir anlamlılık saptanmadı.

Tipik gelişim gösteren çocuklarda ise Sosyal Beceri Ölçeği'nin alt parametrelerinden temel Sosyal Beceriler ile Ebeveyn Davranış Ölçeği'nin çocukla ilgilenme alt parametresi arasında, özel gereksinimli gruptan farklı olarak pozitif yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu görüldü ($r=0,438$, $p<0,001$). Tipik gelişim gösteren çocuklarda Ebeveyn Davranış Ölçeği'nin olumlu ebeveynlik alt parametresi ile Sosyal Beceri Ölçeği'nin toplam puanı ve temel sosyal beceriler alt parametresi ile arasında pozitif yönde orta-düşük düzeyde anlamlı ilişki bulundu (sırasıyla $r=0,333$, $p=0,001$; $r=0,339$, $p<0,001$). Ancak özel gereksinimli çocuklarda bu alanda bir ilişki bulunmadı ($p>0,05$). Ayrıca Sosyal Beceri Ölçeği'nin alt parametrelerinden sonuçları kabul etme ile Ebeveyn Davranış Ölçeği'nin çocukla ilgilenme alt parametresi arasında, özel gereksinimli gruptan farklı olarak pozitif yönde orta-düşük düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($r=0,347$, $p<0,001$).

Yürütücü işlevler ile ebeveyn davranışları arasında her iki grupta da anlamlı bir ilişki bulunmadı ($p>0,05$), bulunan anlamlılık düzeyleri ise oldukça düşüktü.

TARTIŞMA

Özel gereksinimli çocukların yürütücü işlevleri, sosyal becerileri ve ebeveyn davranışları yönünden tipik gelişim gösteren akranları ile karşılaştırılması ve yürütücü işlevler ile sosyal becerilerinin ebeveyn davranışları ile olan ilişkilerinin karşılaştırılması amacıyla yapılan bu çalışmanın sonuçlarına göre 2 grup arasında yürütücü işlevler, sosyal beceriler ve

ebeveyn davranışları açısından gruplar arasında anlamlı fark bulundu. Ayrıca özel gereksinimli çocuklar ile tipik gelişim gösteren çocukların yürütücü işlevleri ve Sosyal Becerileri ile Ebeveyn Davranış Ölçek'leri arasındaki ilişkiler kontrol edildiğinde, özellikle Ebeveyn Davranış Ölçeği'nin çocukla ilgilenme alt parametresinin sosyal becerileri ile oldukça ilişkili olduğu ve gruplar arasında bazı önemli farklılıklar gösterdiği görülmektedir. Özel gereksinimli çocuklarda, çocukla ilgilenme davranışının temel ve ileri konuşma becerileri ile ilişkisi mevcutken tipik gelişim gösteren çocuklarda ise temel sosyal beceriler ve sonuçları kabul etme becerileri arasındaki ilişki karşımıza çıkmakta idi. Bu sonuçlara göre, özel gereksinimli çocuklarla çalışan terapistlerin yürütücü işlevler, sosyal beceriler ve ebeveyn davranışları ile ilgili konuları değerlendirme ve müdahale sırasında göz önüne almalarının önemli olduğu düşünülmektedir. Ayrıca bu sonuçlar, özel gereksinimli çocukların sosyal becerileri konusunda çalışan terapistlerin, ebeveyn davranışlarından çocuklar ile ilgilenme konusunda, ebeveynlerin terapi sürecine dâhil edilerek farkındalıklarının artırılması gerektiğini gösterme açısından önemlidir.

Çalışmamızdan elde edilen ilk bulguda, özel gereksinimli çocuklar ile tipik gelişim gösteren çocukların yürütücü işlevleri arasında anlamlı bir fark olduğu tespit edildi. Yakın zamanda yapılan bir çalışmada, özel gereksinimli çocukların yürütücü işlevler bakımından problemlere sahip olduğu ortaya konulmuştur.²¹ Başka bir çalışmada, disleksi tanısına sahip özel gereksinimli çocukların, yürütücü işlevler bakımından çeşitli problemlere sahip olduğu ve bu durumun, terapi sürecinde dikkate alınması gerektiği vurgulanmaktadır.^{4,22} Araştırmamızda da benzer şekilde özel gereksinimli çocukların yürütücü işlevlerinin değerlendirmesinde tipik gelişim gösteren akranlarına kıyasla daha yüksek puan alarak daha düşük yürütücü fonksiyon becerilerine sahip oldukları görülmektedir.

Çalışmamızdaki 2. bulgu ise özel gereksinimli çocukların sosyal beceriler yönünden tipik gelişim gösteren yaşlılarına kıyasla dezavantajlı olduğunu ortaya koymaktadır. İki grup arasındaki bu fark; ilişkiyi başlatma, ilişki sürdürme, grupla iş yapma, yönerge verme ve bilişsel becerilerdeki problemlerden kay-

naklanabilmektedir. Yapılan çalışmalarda, özel gereksinimli çocukların sınırlı bir sosyal beceri sergilediği, sosyal beceriler bakımından akranlarına nazaran daha zayıf olduğu ve sosyal problemlere daha fazla sahip olduğu ortaya konmuştur.^{23,24} Özel gereksinimli çocuklar, iletişim becerilerinin zayıf olması ve bulunduğu ortamlarda kendilerinden beklenen davranışları sergileyememelerinden dolayı akranları ile çeşitli problemler yaşayabilmektedirler.⁷ Özel gereksinimli çocukların, sosyal beceri alanlarında çeşitli problemlere sahip olduğu ve bu durumun sosyal yaşantıyı, arkadaş ilişkilerini ve toplumsal katılımı olumsuz etkilediği bilinmektedir.²⁵ Çalışmamızda da özel gereksinimli çocukların sosyal beceriler bakımından tipik gelişim gösteren çocuklardan daha düşük puan aldığı görülmüştür.

Çalışmamızın 3. bulgusunda ise özel gereksinimli ve tipik gelişim gösteren çocuklarda ebeveyn davranışları arasında anlamlı bir fark olduğu ortaya konuldu. Çocuğun özel gereksinimli olması ile anne-baba rollerinde, aile düzeninde, özel hayatında, sosyal yaşantısında olumsuz etkilenimler ve değişiklikler olabilmektedir.^{11,12} Yapılan bir çalışmada, özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin problemlerine bakıldığında; ailelerin %37,3'ü sosyal çevrelerinden destek görmeyi "hiçbir zaman", %44,5'i suçlama ve suçlanma hissini "nadiren", %39,1'i ailenin problemleri hakkında düzenli olarak danışmanlık ihtiyacını "ara sıra" yaşadıklarını belirtmişlerdir. Bu ailelerin, özel gereksinimli çocuğun tedavi sürecindeki güçlükler, hayal kırıklıkları, çocuğun davranışını kontrol etmede zorluklar, gelecekle ilgili kaygılar, çocuklarıyla ilgili sürekli bir kaza veya yaralanma geçirme korkuları yaşadıkları tespit edilmiştir.²⁶ Özel gereksinimli bir çocuğa sahip ebeveynler kabullenme, uyum sağlama ve stresle başa çıkmada zorluklar yaşayabilmektedir; ek olarak, kaygılar ve korkular da eşlik edebilmektedir.²⁷ Özel gereksinimli çocuğa sahip olan ailelerde, çocuğun davranışları ve becerileri doğrultusunda ebeveynlik davranışları da farklılık göstermektedir.¹² Dolayısıyla özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin ebeveyn tutum ve davranışlarını etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Çalışmamızda elde edilen bulgular literatürle örtüşmektedir.

Çalışmamızın bir diğer önemli sonucu olan özel gereksinimli ve tipik gelişim gösteren çocukların yü-

rütücü işlevleri ve sosyal becerileri ile ebeveyn davranışları arasındaki ilişkilerin karşılaştırılmasına göre ise ebeveynin ilgisi ile çocuğun sosyal becerileri arasında önemli bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre 2 grup için de ebeveyn ilgisi ile çocuğun grupla iş yapma, duygusal, kendini kontrol etme, saldırgan davranışlarla başa çıkma, yönerge verme ve bilişsel becerileri ortak ilişkili idi. Burada dikkat çekici olan durum ise özel gereksinimli çocuk için ebeveyn ilgisi ile konuşma becerilerinin geliştiğidir. Bu durum, özel gereksinimli çocuklarda konuşma becerilerindeki (iletişim becerileri) problemin, tipik gelişim gösteren akranlarına göre fazla olduğu ve buna bağlı olarak aile içi iletişim probleminin ebeveynin davranışları ile ilişkilendirildiği görülmektedir. Buna göre özel gereksinimli çocuğu ile ilgilenen ebeveynin çocuğunun temel ve ileri konuşma becerisinin daha iyi olduğu görülmektedir. Literatürde, ebeveyn davranışının çocuğun konuşma becerilerini etkilediğine dair bulgular mevcuttur.^{28,29} Öte yandan, dil ve konuşma becerileri zayıf olan çocukların ebeveynlerinin davranışlarının da bu durumdan etkilenebildiğini ortaya koyan ve bulgumuzu destekleyen çalışmalar da mevcuttur.³⁰ Literatürde bakıldığında, Topsakal tarafından yapılan bir çalışmada, dil ve konuşma bozukluklarından biri olan kekemeliğe sahip çocukların ebeveynlerinin, çocuklarına yönelik tutumlarının farklılaştığı ortaya konmuştur.³⁰ Çalışmamızda da benzer şekilde, özel gereksinimli çocuklarda konuşma problemlerinin ebeveynin davranışlarını etkilediği görülmüştür.

Ayrıca ebeveynlerin genel davranışları ile çocuğun sosyal becerilerinden olan saldırgan davranışlarla başa çıkma becerileri arasında, yalnızca özel gereksinimli grupta anlamlı bir ilişki bulundu. Buna göre, ebeveynin davranışlarının çocuğun duygusal ve sosyal gelişimindeki önemini vurgulayan literatür bulgularına dayanarak, ebeveyn doğru davranışlar gösterdikçe, çocuğun saldırgan davranışlarla başa çıkma becerisinin de arttığı düşünülmektedir.³¹ Öte yandan, literatürde özel gereksinimli çocukların, tipik gelişim gösteren yaşlılarına kıyasla daha fazla davranış problemine sahip olduğu ve otokontrolde daha fazla zorlandığı belirtilmektedir.²⁵ Bu durum, özel gereksinimli çocuklardaki saldırgan tavır gibi davranışsal problemlerin daha fazla olmasına bağlı olarak, ebeveynin sergilediği davranışın da etkilendiğini dü-

şündürmektedir. Ayrıca çalışmamızda, özel gereksinimli çocuklarda, tipik gelişim gösteren akranlarının aksine kendini kontrol etme becerileri ile ebeveynin tutarsız disiplin davranışı arasında anlamlı bir ilişki bulundu. Bu durum, özel gereksinimli çocuğun oto-kontrolde yaşadığı zorluklara bağlı olarak sergilediği problemleri davranışlar karşısında, ailenin tutarsız bir disiplin sergilediğini düşündürmektedir.

Çalışmamızın tipik gelişim gösteren çocukları ile ilgili bulgularına bakacak olursak, bu çocuklarda ebeveyn ilgisi ve olumlu ebeveynlik ile temel sosyal becerileri ilişkilidir. Buna göre, ebeveynin çocuğuna olan ilgi ve yaklaşımı ile çocuğun sosyal gelişimi arasında önemli bir bağlantı bulunduğu görülmektedir.^{32,33}

Tipik gelişim gösteren çocuklarla ilgili diğer bulgumuz ise ebeveyn ilgisi ile sonuçları kabul etme becerisi arasındaki ilişkidir. Sonuçları kabul etme becerileri; başarısızlığı kabullenebilme, sinirlenmeden duruma uygun çözüm bulabilme, uygun olmayan davranışların sonuçlarını kabul etme gibi bireyin sosyal yaşam içinde karşı karşıya kalabileceği problemleri kabullenmesini ifade etmektedir.¹⁶ Tipik gelişim gösteren çocuklarda, bilişsel becerilerin bu düzeyde olmasında ebeveynin ilgilenmesinin oldukça önemli olduğu bilinmektedir.³⁴ Dolayısıyla çalışmamızda, ebeveynin çocukla ilgilenmesi ile çocuğun sonuçları kabul etme becerisinin ilişkili bulunması literatürle örtüşmektedir.

Bu çalışmamızda birtakım güçlü yönler ve limitasyonlar bulunmaktadır. Ebeveyn davranışlarıyla ilgili çalışmaların literatürde az olması ve çalışmamızın ebeveyn davranışları ile sosyal beceriler ve yürütücü işlevler, gruplar arasında ilişkileri karşılaştırarak gösteren bir çalışma olması güçlü yönüdür. Farklı tanı gruplarının dâhil edilmesi de bir güçlü yönümüzdür, fakat tanı grupları az olduğu için karşılaştırma fırsatının olmaması çalışmamızın bir limitasyonudur. Gelecekteki çalışmalarda, daha büyük örneklem grubu ile araştırılmasını ve özel gereksinimli çocukların ayrı ayrı tanı grupları şeklinde tipik gelişim gösteren çocuklarla karşılaştırılmasını önermekteyiz.

SONUÇ

Sonuç olarak çalışmamızda, özel gereksinimli çocukların tipik gelişim gösteren akranlarından farklı

düzeyde sosyal becerilere ve yürütücü işlevlere sahip olduğu, bununla beraber ebeveyn davranışlarının da farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Ayrıca her iki grup için de çocuğun sosyal becerileri ile ebeveyn davranışları arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Her 2 grup için de ebeveyn davranışının çok önemli olduğunu görmekteyiz, çocuklarda farklı beceriler etkilense de esas olan davranış, ebeveynin çocukla ilgilenmesidir. Ebeveyn davranışlarının sosyal becerilerle ilişkili olduğu, bu nedenle bu alanda çalışan terapistlerin, terapi programlarına bütüncül bir bakış açısı ile ebeveynleri dâhil etmesi ve ebeveynlerin davranışlarını gözlemleyerek terapilere buna yönelik müdahaleleri de eklemesi önerilmektedir. Ayrıca sosyal becerilerde ebeveyn davranışlarının önemi göz önünde bulundurularak, ebeveynin bu konuda farkındalığının artırılması adına çalışmalar yapılmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Özel gereksinimli ve tipik gelişim gösteren çocuğa sahip ebeveynlerin; sosyal beceriler, yürütücü işlevler, ebeveyn davranışları ve bunların birbiri ile ilişkisi hakkında uzman terapistler tarafından bilgilendirilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

Finansal Kaynak

Bu çalışma sırasında, yapılan araştırma konusu ile ilgili doğrudan bağlantısı bulunan herhangi bir ilaç firmasından, tıbbi alet, gereç ve malzeme sağlayan ve/veya üreten bir firma veya herhangi bir ticari firmadan, çalışmanın değerlendirme sürecinde, çalışma ile ilgili verilecek kararı olumsuz etkileyebilecek maddi ve/veya manevi herhangi bir destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması

Bu çalışma ile ilgili olarak yazarların ve/veya aile bireylerinin çıkar çatışması potansiyeli olabilecek bilimsel ve tıbbi komite üyeliği veya üyeleri ile ilişkisi, danışmanlık, bilirkişilik, herhangi bir firmada çalışma durumu, hissedarlık ve benzer durumları yoktur.

Yazar Katkıları

Fikir/Kavram: Gökçen Akyürek, Büşra Sipahi; **Tasarım:** Gökçen Akyürek, Büşra Sipahi; **Denetleme/Danışmanlık:** Gökçen Akyürek, Büşra Sipahi; **Veri Toplama ve/veya İşleme:** Büşra Sipahi; **Analiz ve/veya Yorum:** Büşra Sipahi, Gökçen Akyürek; **Kaynak Taraması:** Büşra Sipahi, Gökçen Akyürek; **Makalenin Yazımı:** Büşra Sipahi, Gökçen Akyürek; **Eleştirel İnceleme:** Gökçen Akyürek, **Kaynaklar ve Fon Sağlama:** Büşra Sipahi; **Malzemeler:** Büşra Sipahi.

KAYNAKLAR

1. Resmî Gazete (7.7.2018, Sayı: 30471) sayılı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği; 2018.Erişim tarihi: 15 Ocak 2021 Erişim Adresi: [\[Link\]](#)
2. Fuster J. The Prefrontal Cortex. 5th ed. California: Academic Press; 2015. [\[Crossref\]](#)
3. Akyürek G. Executive functions and neurology in children and adolescents. In: Huri M, ed. Occupational Therapy-Therapeutic and Creative Use of Activity. 5th ed. London: IntechOpen; 2018. p.29-49. [\[Crossref\]](#)
4. Akyürek G, Bumin G. An investigation of executive function in children with dyslexia. *Psychiatry and Behavioral Sciences*. 2019;9(1-2):10-7. [\[Crossref\]](#)
5. Lynch SA, Simpson CG. Social skills: laying the foundation for success. *Dimensions of Early Childhood*. 2010;38(2):3-12. [\[Link\]](#)
6. Çubukçu Z, Gültekin M. İlköğretimde öğrencilere kazandırılması gereken sosyal beceriler [Social skills that need to be gained by primary school students]. *Bilg*. 2006;(37):155-74. [\[Link\]](#)
7. Antia SD, Kreimeyer KH, Eldredge N. Promoting social interaction between young children with hearing impairments and their peers. *Exceptional Children*. 1993;60(3):262-75. [\[Crossref\]](#)
8. Ertürk Y. Özel gereksinimli çocuğa sahip olan ve olmayan annelerin ilgili değişkenler açısından sosyal beceri düzeylerinin karşılaştırılması [Yüksek lisans tezi]. İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi; 2018. Erişim linki: [\[Link\]](#)
9. Paczkowski E, Baker BL. Parenting children with and without developmental delay: the role of self-mastery. *J Intellect Disabil Res*. 2007;51(6):435-46. [\[Crossref\]](#) [\[PubMed\]](#)
10. Kapıkıran N, İvrendi A, Adak A. Okul öncesi çocuklarda sosyal beceri saptaması [Social skills in preschool children detection]. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 2006;(19):20-5. [\[Link\]](#)
11. Bright JA, Hayward P. Dealing with chronic stress: coping strategies self esteem and service use in mothers of handicapped children. *Journal of Mental Health*. 1997;6(1):67-74. [\[Crossref\]](#)
12. Aydın A, Sönmez O. Zihinsel yetersizliği olan çocukların annelerinin çocuk yetiştirme tutumlarının çocukların sosyal becerilerine etkisi [The effect of rearing attitudes of mothers having intellectually disabled children to the social skills of their children]. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 2014;11(1):149-68. [\[Link\]](#)
13. Girli A, Atasoy S. The views of students with intellectual disabilities or autism regarding their school experience and their peers in inclusion. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*. 2012;(32):16-30. [\[Link\]](#)
14. Fay-Stammach T, Hawes, DJ, Meredith P. Parenting influences on executive function in early childhood: a review. *Child Development Perspectives*. 2014;8(4):258-64. [\[Crossref\]](#)
15. Cohen J. *Statistical Power Analysis for the Behavioral Sciences*. 2nd ed. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates; 1988.
16. Akçamete G, Avcıoğlu H. Sosyal becerileri değerlendirme ölçeğinin (7-12 yaş) geçerlik ve güvenilirlik çalışması [The validity and reliability study of the Social Skills Evaluation Scale (7-12 years old)]. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 2005;5(2):61-77. [\[Link\]](#)
17. Kayhan E. A validation study of the executive functioning inventory: behavioral correlates of executive functioning [Yüksek lisans tezi]. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi; 2010. Erişim tarihi: 07.10.2021. Erişim linki: [\[Link\]](#)
18. Thorell LB, Nyberg L. The childhood executive functioning inventory (CHEXI): a new rating instrument for parents and teachers. *Developmental Neuropsychology*. 2008;33(4):536-52. [\[Crossref\]](#) [\[PubMed\]](#)
19. Çekiç A, Türk F, Buğa A, Hamamcı Z. Alabama Ebeveyn Davranışları Ölçeği'nin Türkçe'ye Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması [Adaptation of the Alabama parenting questionnaire-into Turkish: validity and reliability study]. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 2018;17(66):728-43. [\[Crossref\]](#)
20. Prof. Dr. Seval Kul Biyoistatistik [İnternet]. Erişim tarihi: 20 Aralık 2021. Korelasyon analizi. Erişim linki: [\[Link\]](#)
21. Di Lieto MC, Castro E, Pecini C, Inguaggiato E, Cecchi F, Dario P, et al. Improving executive functions at school in children with special needs by educational robotics. *Front Psychol*. 2020;10:2813. [\[Crossref\]](#) [\[PubMed\]](#) [\[PMC\]](#)
22. Akyürek G, Efe A, Kılıç BG, Bumin G. The effect of cognitive therapy on executive functions and occupational routines in children with dyslexia. *Archives of Physical Medicine and Rehabilitation*. 2018;99(10):e20. [\[Crossref\]](#)
23. Özkubat U, Sanır H, Töret G, Babacan A. Yetersizlikten etkilenmiş çocukların sosyal kabullerini sağlamada kaynaştırmaya hazırlık etkinliklerinin etkisi [The impact of inclusion preparation activities on increasing social acceptance of children with disabilities]. *Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi*. 2016;2(3):211-32. [\[Link\]](#)
24. Locke J, Kasari C, Wood J. Assessing social skills in early elementary-aged children with autism spectrum disorders: the Social Skills Q-Sort. *Journal of Psychoeducational Assessment*. 2014;32(1):62-76. [\[Crossref\]](#)
25. Hocaoğlu AY. Zihinsel engelli ergenlerin okul içi sosyal yeterlilik düzeyleri ve davranış problemleri ile anne-babaların sosyal beceri düzeylerinin karşılaştırılarak incelenmesi. [Doktora tezi]. İstanbul: Marmara Üniversitesi; 2009. [\[Link\]](#)
26. Özsoy AS, Özkahraman Ş, Çallı F. Zihinsel engelli çocuk sahibi ailelerin yaşadıkları güçlüklerin incelenmesi [Review of hardships undergone by families with mentally retarded children]. *Aile ve Toplum Eğitim, Kültür ve Araştırma Dergisi*. 2006;3(9):68-76. [\[Link\]](#)
27. Uğuz Ş, Toros F, İnanç BY, Çolaklıoğlu O. Zihinsel ve/veya bedensel engelli çocukların annelerinin anksiyete, depresyon ve stres düzeylerinin belirlenmesi [Assessment of anxiety, depression and stress levels of mothers of handicapped children]. *Klinik Psikiyatri*. 2004;7(1):42-7. [\[Link\]](#)
28. Kaiser AP, Hancock TB, Nietfeld JP. The effects of parent-implemented enhanced milieu teaching on the social communication of children who have autism. *Early Educ Dev*. 2000;11(4):423-46. [\[Crossref\]](#)
29. Roberts MY, Kaiser AP. The effectiveness of parent-implemented language interventions: a meta-analysis. *American Journal of Speech-Language Pathology*. 2011;20(3). [\[Crossref\]](#)
30. Topsakal GN. Kekemeliği olan okul öncesi çocuklarda Denver II gelişimsel tarama testi, TİFALDI testi bulgularının ve ebeveyn tutumunun değerlendirilmesi. [Doktora tezi]. Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi; 2019. [\[Link\]](#)
31. Huberty TJ. *Anxiety and Depression in Children and Adolescents: Assessment, Intervention and Prevention*. 1st ed. New York, NY: Springer; 2012.
32. Cole PM, Martin SE, Dennis TA. Emotion regulation as a scientific construct: methodological challenges and directions for child development research. *Child Dev*. 2004;75 (2):317-33. [\[Crossref\]](#) [\[PubMed\]](#)
33. Kandır A, Alban UY. Okul öncesi dönemde sosyal-duygusal gelişime anne-baba davranışlarının etkisi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*. 2008;14(14):33-8. [\[Link\]](#)
34. Rohner RP. Parental acceptance-rejection/control questionnaire (PARQ/control): test manual. In: Rohner RP, Khaleque A, eds. *Handbook for the Study of Parental Acceptance and Rejection*. 4th ed. Storrs, CT: Rohner Research Publications; 2005. p.137-86. [\[Crossref\]](#)